

A bylo rozhodnuto

Robert Kvaček

Únor většinou k delším procházkám neláká. Bývá nevlídný, někdy mrazivý, jindy náchylný k oblevám. Několik českých ministrů si přesto v neděli 12. února 1939 na vycházku vyšlo. Chtěli být sami a v klidu si promluvit o tom, co jim dělalo starosti. Byl to slovenský separatismus.

Politická procházka

Vypravili se do nouzovských lesů a cestou se radili, co dělat. Ministr dopravy gen. Eliáš vylíčil, jak se luďáci radikálové sblížili s nacisty. Chystají brzké vyhlášení slovenského státu, tvrdil. Přitom jejich zahraniční styky znal jen zčásti a o německé taktice nebyl informován vůbec. I tak to stačil na znepokojení.

Luďáci radikálové byli opravdu aktivní. Právě 12. února 1939 přišel Vojtěch Tuka, doprovázený předákem luďáckých studentů Jozefem Kirschbaumem, požádat Hitlera, aby osvobodil slovenský národ o Čechů. „Kladu osud svého národa do vašich rukou, můj vůdče,“ prohlásil Tuka pateticky. Nedávno, v jednom telegramu, to dal Hitlerovi i písemně. Radikálové chtěli vyhlásit slovenskou samostatnost co nejdříve, „dny poté“ je zatím nezajímaly. Věřili, že jim je pomůže hospodářsky zvládnout Německo. Líbilo se jim i politicky.

Rozvážnější luďáci, předseda autonomní vlády Jozef Tiso a místopředseda československé vlády Karol Sidor, kteří zbytnělou vládní ľudovou stranu vedli, dávali přednost evoluční cestě k samostatnosti. Nevyhlašovat ji tedy hned zítra, ale nejdříve za pár týdnů, měsíců, možná na podzim, až budou pro nový stát zajištěny pevnější záruky ekonomické a mezinárodní.

V Praze považovali Tisa za realistického stoupence nového česko-slovenského státního soužití. O vánocích, při rozhovorech v Tatrách, se takovým jevil i prezidentu Emilu Háchovi. Tiso dovedl vystupovat rozhodně, toužil jako každý politik vládnout, zároveň byl tvárný, někdy i nejistý, neměl rád dramatické politické nárazy a nátlak. Změnám v cílech a taktice se nebránil, chtěl mít ale na ně vliv. V jeho projevu ve slovenském sněmu 21. února 1939 se už nedal najít zájem o Česko-Slovensko, zato se nešetřilo slovy o suverenitě národa, která nesmí být ničím ztenčována.

Na nouzovské procházce Eliáš navrhl, aby Hácha nahradil Tisovu autonomní vládu jiným vládním uskupením. Spoléhal na podporu předsednictva slovenského sněmu, které vládu navrhovalo. „Většinou je československého zaměření a uzná důvody, když mu vyložíme situaci,“ doufal Eliáš. Hlinkova garda, která „čistila“ Slovensko, se ovšem mohla postavit za Tisa a pokusit se o převrat. V něm ji mělo předejít vojsko. Všichni účastníci nouzovské schůzky – čtyři ministři a šéf kabinetu ministra zahraničí – s Eliášem souhlasili.

Chybný zásah

Proti plánu se o několik dní později postavili ministerský předseda Rudolf Beran a ministr zahraničí František Chvalkovský. Ten odmítal uvěřit, že by Německo podporovalo „balkanizaci“ střední Evropy záštitou slovenského separatismu. Berana zanedlouho znervóznil Tisův sněmovní projev. Pozval Tisa a Sidora do Prahy, přijel pouze Sidor. Tiso už jednal s německými emisary. Stále však dával přednost evolučnímu postupu k samostatnosti. Němci však potřebovali „skok“. Goring odpovídající za německou militarizační čtyřletku za něj slovenské vládní delegaci nabídl hospodářskou pomoc. Líbily se mu zvláště slovenské zbrojovky postavené ve třicátých letech.

O jeho příslibu se 9. března dozvěděla československá vláda. Sdělit jí ho ministr Teplanský, Sidor se ho snažil zamlčet. I po letech překvapuje vzrušení, které z toho ve vládě vzniklo. Bylo přece dost signálů ohlašujících německé záměry na Slovensku. Dosud však trvala víra,

že Německo separatistům nepřeje. Z ní vycházel i vojenský zákrok na Slovensku. Hácha a Beran se přece jen dali „nouzovskými“ přesvědčit o jeho nutnosti. Z pověření ministra národní obrany vyhlásil velitel 7.sboru v Banské Bystrici gen. Homola večer 9.března na Slovensku stanné právo. Vojáci začali internovat radikální luďáky. Hácha odvolal Tisa a několik jeho ministrů. Na chvíli zůstala jen dvoučlenná prozatímní vláda.

Od počátku provázelo zásah několik závažných omylů. Politický problém se nemohl svěřit k řešení vojákům a jejich metodám. Chystaná akce neměla na Slovensku zajištěnou podporu, vědělo o ní jen pár slovenských politiků, o širší porozumění se neucházela a ani je nezískala. Od večera 11.března byl novým slovenským premiérem Sidor a ten usiloval především o zrušení výjimečného stavu a o propuštění internovaných. Československá vláda jeho podmínky přijala, postavil se za ně důrazně i ministr Teplanský. Z německé vysílačky ve Vídni už mezitím radikální Ferdinand Ďurčanský vyzýval k okamžitému vyhlášení slovenské samostatnosti. Sidor takový krok stále ještě odmítal.

Pochybný vojenský zásah na Slovensku bývá dnes viněn ze snahy zbavit Slovensko autonomie. Ve skutečnosti ji chtěl – po svém – udržet, zachovat příslušnost autonomního Slovenska k Česko-Slovensku. Nechtěně usnadnil Hitlerovy záměry na Slovensku. O bez něho by se tu však prosadily.

„Nepřijdete zkrátka!“

Nejen filmy a televizní hry, ale i agrese mají své scénáře. Také na jejich počátku bývá myšlenka, vždy zlá a zlotvorná. Vůči Československu myslel Hitler na jediné – na jeho zničení. Žít nemělo ani v neduživé pomnichovské podobě.

První verze scénáře k jeho usmrcení počítala se společnou akcí Německa, Polska a Maďarska. O zájmu Maďarů v Berlíně pochybovali, vždyť v listopadu 1938 chtělo Maďarsko vojensky obsadit Podkarpatskou Rus. Hitler tehdy nesouhlasil, nepovažoval maďarskou armádu za schopnou uspět ve střetnutí s československou a hlavně chtěl sám rozhodovat o územních změnách ve střední Evropě.

V polovině ledna 1939 přijel do Berlína maďarský ministr zahraničí Csáky. Vezl poselství od šéfa maďarského státu, regenta Horthyho. „Dokud budu stát v čele Maďarska, může se Německo spolehnout na Maďarsko jako na nejuvěrnějšího přítele,“ psal Horthy. Byla to pro Hitlera příjemná slova, prověřit je však mělo podřízení se německým záměrům ve střední Evropě. „Nepřijdete zkrátka,“ naznačoval Hitler Csákymu, „na řadě je přece československý problém“. V Budapešti to tušili, proto onen patetický slib Horthyho Hitlerovi.

Úspěch vyžaduje vzájemnou shodu v činech, vykládal německý kancléř maďarskému hostu. Německo dá každému jeho podíl. „Počítáme s účastí Maďarska a Polska. Musí se najít jedinečné rozhodnutí ve vhodné době. Politicky nelze věc protahovat, vznikla by hrozba intervence. Vše proběhne klidně, bude-li absolutní sehranost Německa, Maďarska a Polska. Opevnění na západních hranicích zdrží Západ od intervence. Pokud stojím za vámi, Rumunsko a Jugoslávie nic proti Maďarsku nepodniknou.“

Palec dolů

Hitler v té chvíli ještě věřil na srozumění a společný postup s Polskem. Polská vláda však odmítala vyslyšet německé přání, aby za Gdaňsk – který by se ze svobodného města stal součástí Třetí říše – bylo Polsku zaplacení částí slovenského území. Taková výměna ji nelákala. Počínající nesoulad, navenek ještě tajený, zasáhl německý scénář k doničení Československa.

V Berlíně se hledaly jiné možnosti. Koncem ledna 1939 se v nový scénář měnila myšlenka přenechat Podkarpatskou Rus Maďarsku, obsadit české země a Slovensko ovládnout jako vazalský stát. Vycházela z kontaktů se slovenskými radikály, kteří už v říjnu 1938 mluvili s německými představiteli o osamostatnění Slovenska. Hitler se teď rozhodl luďáky podpořit

a využít. Různí nacističtí emisaři a agenti dostali za úkol zpracovávat slovenský politický terén.

Neklid kolem Slovenska a německé námluvy u luďáků neušly československé vládě. Nejistota vedla k pátrání po úmyslech Třetí říše. Ministr zahraničí Chvalkovský poslal do Berlína šéfa svého kabinetu Huberta Masaříka. Výsledek se od něho dozvěděl neobvyklým způsobem. Masařík za ním přišel hned od vlaku do Lucerny, kde byl Chvalkovský na koncertu. Palcem obráceným dolů mu už ode dveří naznačil, jak dopadl. Stalo se počátkem března 1939. Za pár dní se oprávněnost tohoto znamení potvrdila.

Tiso u Hitlera

Hitler chtěl Československo doničit v polovině března 1939. V Berlíně bylo 11. března vypracováno ultimátum československé vládě, které mělo doprovázet vpád německých vojsk do českých zemí. Chystala se jejich okupace a včlenění do Říše. Scénář potřeboval ještě dovršení rozkladu Československa vyčleněním Slovenska.

Němečtí emisaři naléhali několik dní na předsedu autonomní vlády Sidora, aby vyhlásil slovenskou samostatnost. Sidor jim zatím odolával. Němečtí vyjednávači a radikální luďáci se proto obrátili na Tisa, který se uchýlil na faru do Banovců. Předali mu Hitlerův vzkaz, že ho osobně přijme, musí však přijet okamžitě.

Tiso se ráno 13. března vydal nejdříve do Bratislavy, aby se poradil s dalšími slovenskými politiky. Sidor mu řekl, aby si ověřil, zda ho opravdu zve Hitler, a v případě kladné odpovědi aby jel. Stejně vyzněla předpolední porada v redakci Slováka. Vedení strany a vláda souhlasily s Tisovou cestou. Žádné přesné pokyny mu nedaly, jen se předpokládalo, že se Tiso k ničemu určitějšímu nezaváže. Vše se mělo rozhodnout, až se vrátí.

Tisa přijel v Berlíně 13. března navečer nejprve ministr zahraničí Ribbentrop. Řekl mu, že ho Německo i nadále uznává za slovenského premiéra a proto by neměl otálet s vyhlášením samostatného Slovenska. Hitler ho pak vyzval, aby se to stalo „bleskově“, jinak bude Slovensko otevřeno průniku Maďarska.

„Po tomto výkladu dovolil jsem si říci panu říšskému kancléři pár slov asi v tomto duchu,“ referoval Tiso slovenskému sněmu příštího dne. „Odpusťte, že vám neřeknu nic konkrétního, jen vás ujišťuji, že se ve slovenském národu nikdy nezklamete a že vám slovenský národ nedá příčinu, abyste měl a mohl litovat toho, co jste pro slovenský národ vykonal a za co jsme vám vděční.“

Odhlasováno

Do Bratislavy se Tiso vrátil až k ránu 14. března a již o deváté referoval vládě a vedení ľudové strany. „Situaci vyložil tak,“ zapsal si po poradě Sidor, „že jsme všichni jednohlasně uznali za potřebné předložit sněmu jen jeden návrh a to ten, aby celý sněm manifestačně schválil odtržení od Čechů a vyhlásil nezávislost slovenského státu.“

Nikdo ale nechtěl podat formální návrh na samostatnost. Tiso požadoval, aby s ním vystoupila vláda, předseda sněmu Martin Sokol zase prohlásil, že by to měl udělat Tiso, protože jednal s Hitlerem. Nakonec bylo rozhodnuto, že Sokol položí poslancům jednoduchou otázku, zda jsou pro vyhlášení samostatného státu. Někteří žádali hlasování tajné, ale předseda sněmu to odmítl. Poslanci budou hlasovat povstáním, řekl. „Je to způsob slavnostní a zároveň bezpečnější, než hlasování tajnými lístky. Třeba by dva tři poslanci hlasovali jinak, než si přejeme.“ Vyhlášení mělo být jednomyslné.

Tak se i stalo. Po demisi Sidorovy vlády a po Tisově zprávě o berlínských jednáních se hlasovalo. Osm minut po dvanácté 14. března 1939 padesát sedm poslanců sněmu povstalo a prohlásilo tím samostatnost Slovenska.

O šesté ranní

Sotva se Hitler dozvěděl zprávu z Bratislavy, vzkázal do Prahy, že přijme prezidenta Háchu. Ten mu jednání navrhoval už dříve, ale Hitler na jeho nabídku neodpovídal. Teď spěchal, aby se s Háchou setkal. Podaří-li se mu Háchu přimět k souhlasu s vpádem německých vojsk, nebude už třeba posílat do Prahy ultimátum. Přednese se prostě v Berlíně Háchovi. Zdařilo se to. Hrubý nátlak byl smíšen s povšechnými sliby.

Po druhé hodině noční telefonoval z Berlína Chvalkovský doprovázející Háchu předsedovi vlády Beranovi:“Nekompromisní přání kancléře Hitlera. Dnes ráno v šest hodin vtrhne německé vojsko na celé území státu.“

O šesté se to opravdu stalo. Padal mokrý sníh a fičel ledový vítr. Nerozednívalo se.